

et Eliam esse mortuos, non tamen affirmasse esse morituros, utrumque enim disertissime affirmant, et ex generalibus regulis fidei confirmant.

14. *D. Ambrosius in eadem est sententia.* — His Patribus addi potest Ambrosius, nam lib. de Paradis., c. 3, imprimis dicit Enoch mortem non vidisse, idemque de Elia dicit in lib. 1 de Abel, c. 2. Tamen super 1 ad Corinth., c. 4, exponens verba illa: *Puto, quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, ait: Hoc ideo personæ suæ deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones et pressuras ultra cæteros passus, sicut passuri sunt Enoch et Elias, qui ultimo tempore futuri sunt Apostoli. Mitti enim habent ante Christum ad præparandum populum Dei, et muniendas omnes Ecclesias ad resistendum Antichristo, quos persecutionem pati et occidi lectio Apocalypsis testatur.* Idemque fere dixerat 1 Thessal. 5. Quod si quis fortasse his testimoniis non acquiescat, quia non est certum, opus esse Ambrosii, imprimis dicimus negari non posse quin sit alicujus gravis et satis antiqui expositoris. Deinde addimus opus indubitatum Ambrosii, tractat. de Symbol., ubi cap. 23 dicit: *Resurrectionis testes sunt Elias et Enoch, qui per tot annorum curricula, et usque ad secundum Domini adventum Christi in carne perpetuo manebunt.* Ac denique in lib. 4 de Fide, cap. 1, expresse dicit: *Translatus erat Enoch, raptus Elias, sed non est servus supra Dominum, nullus enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo. Nam et Moysen, licet corpus ejus non apparuerit in terris, nusquam tamen in gloria cælesti legimus, nisi postea quam Dominus resurrectionis suæ pignore vincula solvit inferni, et piorum animas elevarit. Translatus ergo Enoch, raptus Elias, ambo famuli, ambo cum corpore, sed non cum resurrectione, non cum manubiis mortis, etc., id est, non cum gloria resurgentium, neque cum dotibus gloriæ, quæ sunt quasi spolia mortis et crucis Christi.*

15. Magnus item Gregorius, lib. 9 Moral., c. 3, alias 4, sic de Enoch et Elia loquitur: *Hinc est quod duo illi prædicatores eximii dilata morte subtracti sunt, ut ad prædicationis usum in fine revocentur. Hi sunt duæ olive et duo candelabra, quorum unum in Evangelio per semetipsum Veritas pollicetur, Elias venturus est, et restituet omnia, Matth. 17; et lib. 14, cap. 11, in fine, alias 12, in principio: Illi (ait) qui in prioribus mundi partibus præcesserunt, Enoch et Elias, ad medium revoca-*

buntur, et crudelitatis ejus (id est Antichristi) sævitiam in sua adhuc mortali carne passuri sunt, ubi noto particulam, adhuc mortali carne, quia per illam in ea nunc mortali carne vivere significat; et l. 20, c. 25: Et si ad cælum raptus est Elias, mortem distulit, non evasit. Et homilia 29 in Evangel., *Eliam (ait) raptum esse in cælum aereum, ut in secretam quamdam regionem terræ duceretur, ubi in magna carnis et spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat, et carnis debitum solvat. Ille enim mortem distulit, non evasit.* Denique Cyprianus, lib. de Montibus Sina et Sion contra Judæos, non longe ab initio, dicit Enoch translatum esse vivum in locum ubi Deus scit, et in fine mundi ex eo loco venturum esse ad confundendum Antichristum, unde evidenter supponit non esse in gloria, sed vivere potius in carne mortali.

CAPUT XIII.

JOANNEM, PER DUOS TESTES, ENOCH ET ELIAM INTELLEXISSE, CONJECTURA, ET PATRUM AUCTORITATE OSTENDITUR.

1. *Ex eo quod mortui non sunt, venturos obviam Antichristo significatur.* — Ex impugnatione igitur hujus erroris ratio valde urgens colligitur ad persuadendum, illos duos testes futuros esse Enoch et Eliam, etiamsi ad id confirmandum, nullum aliud nobis suppeteret Scripturæ testimonium. Nam si Elias et Enoch non vivunt in gloria, neque habent immortalia corpora, sed divinitus conservantur, tot annis a morte et a corruptione præservati, cur, quæso, tam insigne miraculum et extraordinarium providentiæ genus factum est, nisi quia illorum virorum via nondum consummata est, et in hac vita aliquod insigne opus illis agendum superest, propter quod a Deo reservantur, et ut pro ipsius honore aliquid in corporibus mortalibus patiantur? Ergo quando alia testimonia deessent, magnum argumentum hinc sumitur, eos reservari ad resistendum maximo Christi hosti Antichristo, et ad subveniendum Judæis et gentibus in summo periculo, et maximæ necessitatis tempore, et ad sustinendam pro Christo insignem mortem. Ergo quamvis Joannes Evangelista eos non nomet, satis eos indicat, dum dicit: *Dabo duobus testibus meis, supple, spiritum seu virtutem, et prophetabunt.* In quo modo dicendi innuit illos testes non esse denuo creandos, seu produ-

cidos, sed jam existere, et tunc mittendos esse cum spiritu prophetiæ, etc. Merito ergo intelligimus illos testes futuros esse Enoch et Eliam.

2. *Probatur hæc conjectura Patrum traditione.* — Cui conjecturæ accedit communis Patrum traditio. Nam Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, et Gregorius in locis allegatis expresse id tradunt. Itemque Gregorius, Homil. 12 in Ezechiel., et Ambrosius, Apocalypsim exponens; Augustinus, tract. 4 in Joan., specialiter de Elia, et 20 de Civit., cap. 29, de eodem tractans, habet verba notanda, dicens, Eliam venturum ante judicium, et per illum Judæos in verum Christum credituros, celeberrimum esse in cordibus, oribusque fidelium. Idem de Elia tradit Justinus Martyr, Dialogo contra Tryphon., dicens Eliam in persona futurum præcursorem secundi Christi adventus, sicut spiritalis Elias fuit præcursor primi adventus. Item Dorotheus, in Synopsi de Elia, inquit: *Contra Antichristum dux belli servatur, qui se se illi opponet, et seductionem illius, ac superbiam redarguet, qui id a Deo accepit, ut secundi, et illustris Domini adventus præcursor futurus sit.* Idem late de Elia docet Julian. Pomerian., lib. 1 de Judæis, ante medium; et Chrysostomus, Homilia quarta in 2 Thessal.: *Veniet (inquit) Elias fideles confirmans, et alia prosequitur, quæ capite sequenti expendemus.* D. Prosper, in Dimid. temporis, cap. 13, de Enoch et Elia exponit locum Apoc. Optime Damascenus, lib. 4 Fidei, c. 27: *Mittentur (ait) Enoch et Elias Thesbites, et patrum corda in filios, hoc est, synagogam ad Dominum nostrum Jesum Christum, et prædicationem Apostolorum convertent; ab eoque trucidabuntur.* Idem tradit Theodoretus, Daniel. 12, et Malac. 4. Denique idem tradunt communiter expositores Apoc. 11, præsertim Andreas Cæsariensis, suo cap. 30, qui dicit plerosque Doctorum per illos testes Eliam et Enoch accepisse, quos ipse sequitur; et ait esse ex traditione præconum Christi in Ecclesia invariabiliter recepta. Consentunt denique Beda, et Anselmus, et Thomas Anglus, qui nomine D. Thomæ solet circumferri. Pluresque alios Patres capite sequenti addemus.

3. *Regium responsum.* — Ad illos vero omnes unico verbo satis a mente catholica alieno rex Angliæ respondet, dicens: *Quoniam in hunc de Patribus antiquis sermonem incidimus, sinite, quæso, hac occasione obiter vos moneam, mirum non esse si sæpius Patres hic errent, et*

minus recte multa Apocalypsis mysteria intelligent, propterea quod liber ille eorum temporibus adhuc obsignatus fuit; et licet mysterium iniquitatis jam tunc ageretur, ille tamen homo peccati nondum erat revelatus. In omnibus enim obscuris prophetiis certissima est regula, nunquam eas satis intelligi posse usque dum compleantur¹. Et inferius verba subjungit acerbissima: Tantum abest ut huic futuri et anili fabulæ credam, ut contra, isto tam erudito sæculo, hoc qui credat (Deum testor) non modo pro magni nominis theologo, sed ne Christiano quidem habeam, quin potius scribis et pharisæis accenseam, qui sic insaniebant, ut quomvis Christus contrarium docuisset, semper tamen venturum esse Eliam somniant. Veteribus autem Theologis, si qui in hac parte erraverint, æquior sum, propter rationem quam supra memoravi. Hæc sunt verba regis, a quo juste expostulare possumus ut talium verborum pondus, rationem, constantiam et veritatem expendamus.

4. *Regis dicta sigillatim expenduntur.* — Imprimis enim quod tot et tam insignes Patres reprehendere audeat, sponsioni prius ab ipso factæ parum est consentaneum. Deinde quamvis prophetia nondum impleta obscura esse soleat, quoad varias circumstantias, et quoad ea quæ solum per ænigmata et metaphoras prædicantur, nihilominus in his quæ ad substantiam prophetiæ spectant, et quæ per verba propria revelantur, non solet ita esse obscura, quin saltem toti Ecclesiæ et sapientibus Doctoribus ejus nota sit. Quis enim diceret prophetias de Christo venturo, antequam implerentur, non fuisse a sapientibus populi Dei intellectas, saltem quoad substantiam articuli de Messia venturo, et insigni Propheta futuro? Et quoad alias circumstantias expresse et verbis propriis prædictas, ut quod nasciturus esset in Bethleem ex Virgine, et similes? Sic ergo in præsentī dicimus, esto liber Apocalypsis sit obsignatus et obscurus quoad multa in eo revelata, dum non implentur, nihilominus aliqua esse satis clare prædicta in propriis verbis, in quibus exponendis communis Patrum consensus non errat. Alia vero licet sint obscura, ex consonantia et collatione cum aliis prophetiis clarioribus illustrantur, et in his etiam exponendis non errant Patres, quando communi consensu eundem sensum, ut certum dogma ecclesiasticum, tradunt. Quando enim prophetia adeo est

¹ Præf., pag. 38.

obscura et unica, ut dici possit consignata, etiam ipsi Patres non tradunt suas expositiones ut certas, sed conjecturis utuntur, et ideo in eis regulariter non concordant. In præsentem autem satis clara est prophetia Apocalypsis de duobus testibus saltem in genere, quod sint futuri homines et Prophetæ, ut capite præcedenti ostensum est; ex aliis vero Scripturis et omnium concordia concludunt Patres fere unanimi consensu, et magna asseveratione et certitudine, illos testes futuros esse Enoch et Eliam; ergo sine ingenti audacia (ne quid gravius dicam) dici non potest eos in hac parte errasse.

5. *Impletam esse hanc prophetiam Rex sine fundamento supponit.* — Præterea ratio seu excusatio regis errorem deteriorem supponit; dicit enim latuisse Patres intelligentiam illius prophetiæ, quia nondum erat impleta; supponitur autem impleta, quia Papa est Antichristus, et quia vel duo Testamenta ab Ecclesia Romana corrupta, vel quia Lutherus, Calvinus, aut similes Apostatæ sunt illi duo testes promissi. Quam suppositionem neque rex probat, nec probare potest, quia neque vestigium, neque umbram veritatis habet, sed Protestantium calumniam et imposturam, ut ex hactenus dictis evidenter constat, et in sequenti magis illustrabitur et confirmabitur.

6. *In præfat., pag. 63 et 129.* — Ad hæc, si regi jam est liber ille reseratus, quomodo in conjecturis semper versatur, dum illum conatur exponere, totamque de Antichristo disputationem ita obscuram et involutam esse tradit ut neminem ad credendum cogat, imo et opinionem suam solum conjecturam appellat? Profecto postquam de sensu prophetiæ ex eventu, et quia impleta jam est, constat, non est amplius ambiguum vel conjecturale quod per eam fuerat prædictum, nec sola opinione sed certa fide credendum est. Quod si forte dicat se non certa fide credere, prophetiam illam Joannis de Antichristo esse impletam, sed hoc ipsum solum conjectura quadam opinari, ac subinde totam expositionem suam esse tantum conjecturalem, profecto si ita respondeat, vincitur imprimis, immerito affirmare, librum illum his temporibus jam esse reseratum, vel esse revelatum hominem peccati, ac prophetiam de illo ita impletam, ut satis jam intelligi possit. Nam quod humana conjectura affirmatur, nec revelatum est, nec satis intellectum. Unde majori certe ratione conjectare, imo et conspiciere ac dicere possumus er-

rare regem, dum putat se intelligere hujus libri mysteria, quæ Patres assequi non poterunt, ut ipse ait.

7. Denique interrogo, cur pro Christiano non habeat, eum qui prædictam de Enoch et Elia sententiam credit. Nam si ipse in tota sua disputatione solis conjecturis ducitur, numquid Christianus non est, qui conjecturis et somniis Protestantium, seducentium regem Angliæ, non credit? Dicit ideo non esse illum Christianum habendum, quia non credit Christo dicenti Eliam jam venisse, et ideo cum Judæis adhuc sperat venturum; hoc enim in verbis suis rex significat. At profecto jam Christus suum de Elia testimonium dederat ab initio Ecclesiæ, et nihilominus Patres constanter sententiam illam de Enoch et Elia docuerunt; ergo si consequenter loquatur, necesse est, ut omnes illos Patres pro Christianis non habeat, quia quamvis (ut vult) Apocalypsim non intelligerent, saltem verbis Christi fidem adhibere debuerunt. Quod si illis licuit sine amissione Christianitatis, Christi verba, aliter quam rex illa interpretatur, intelligere, cur etiam nobis non licebit cum Patribus potius quam cum Rege de sensu verborum Christi sentire, eisque fidem adhibere? Concludimus ergo, non solum salva Christianitate, verum etiam secundum sanam fidem hominis Christiani, et secundum veram et gravem Theologiam credendum, sperandumque esse, Eliam esse venturum: quod ut planius fiat, verba Christi et prophetarum in capite sequenti diligentius expendemus.

8. *Fundamento regis satisficit.* — Prius vero necesse est regis fundamento satisfacere, quod supponit Enoch et Eliam habere jam glorificata corpora, et ideo ingenue fatetur, *captum suum superare, qui possit cum Theologia vel ratione consistere, ut e caelo descendant, prædicent et pugnent, contra Antichristum: interficiantur ab eo, postea quam per multa annorum millia exempti fuerunt a maledictione mortis.* Confirmat hoc dilemmate supra facto, quia vel sunt in caelo, vel in paradiso, et utrumque impugnat. Denique addit, *cum eorum corpora tandem fuerunt a peccato libera, non indigere maceratione, ac subinde non esse cur oporteat saccis apparere induta.* Sed imprimis nostra parum refert, quod sententiam catholicam captum suum superare affirmet, id enim certe non tam ex mysterii altitudine vel rei difficultate, quam vel ex præconcepto errore, vel ex Theologiæ defectu nascitur.

Apprehendit enim corpora Eliæ et Enoch esse jam glorificata, et ideo non capit quod sint iterum ad prædicandum, pugnandum et moriendum ventura. Deponat igitur errorem illum, et facile cætera capiet. Adde vero, etiam glorificata corpora posse Deum ad statum mortalitatis revocare, et omnia prædicta eis agenda vel patienda committere; sicut potuit Paulum usque ad tertium cælum rapere, vel (ut graves Doctores affirmant) usque ad visionem divinæ essentiæ elevare, et postea ad communem statum viatorum reducere. Verumtamen non est nunc nobis illud miraculum necessarium, quia certum nobis est illa corpora non esse glorificata. Cur enim hoc rex non credit? ex eo forte, quod per multa annorum millia exempti fuerunt Enoch et Elias a maledictione mortis, cui per naturam omnes subjacent. Sed hoc nullius momenti est, facile enim est Deo corpus mortale a morte præservare quanto voluerit tempore sine dotibus gloriæ, sicut, Adamo non peccante, omnibus in statu innocentiae datum esset. Quibus Augustinus, locis supra citatis, Enoch et Eliam comparat, recte distinguens inter corpus immortale, quod non potest mori, et corpus mortale, quod licet mori possit, per specialem Dei providentiam aut operationem diu non moritur. De Enoch autem et Elia nunquam Scriptura dixit non posse mori, sed hactenus non esse mortuos; cur ergo rex non capit fieri posse et futurum esse, ut aliquando inter homines redeant et moriantur?

9. *Curiosum magis est quam utile, scire velle ubi sint Enoch et Elias.* — Cum autem interrogat ubinam sint, respondemus primo cum Patribus, quæstionem esse curiosam magis quam necessariam ad cætera fidei vel Theologiæ dogmata capienda et defendenda. Ubi enim Deus voluit, illa potuit conservare, et ubicumque sint, inde poterit illa huic inferiori mundo restituere. Sic Augustinus, lib. 2 de Peccat. origin., c. 23, inter quæstiones quæ salva fide tractantur, et in quibus vel conjectura utimur, vel iudicium propter ignorantiam suspendimus, ponit hanc: *Ubi sint nunc Elias et Enoch, quos tamen (ait) non dubitamus, in quibus nati sunt corporibus vivere;* Chrysostomus etiam, Homil. 21 in Genes., de Enoch ait: *Si quis curiose interroget, et dicat: Quo ipsum transtulit? discat non convenire humanis mentibus, curiosius ea, quæ a Deo fiunt, explorare, etc.* Et similia habet, homilia 22 ad Hebræos, in fine litteræ. Deinde dicimus fortasse translatos esse in aliquem

cælestem locum, ubi ab elementorum immutationibus et impressionibus immunes sint, etiam si usque ad empyreum cælum, quod glorificatorum corporum propria sedes censetur, non sint perducti. Verba enim Scripturæ ab hoc dicendi modo non dissonant, neque res ipsa magnam difficultatem vel admirationem habet. Quod enim rex quasi irridendo et tanquam absurdum infert, quod futuri sint, *viridiorum more ultro citroque cælum inter et terram cursitantes*, frivolum est et risu dignum. Nam si Angeli quotidie ascendunt et descendunt in cælum propter salutem hominum, si Christus ipse postquam semel ascendit, iterum descensus est ad iudicandum, et rursus ascensus ad regnandum, quid mirum quod duo homines, electi a Deo ad extraordinarium opus et ministerium, translati semel fuerint, et iterum reyertantur ad suum cursum ac ministerium implendum, ac tandem in cælum redeant consummati?

10. *Probabilius est illos in terrestri paradiso agere.* — Denique probabilius censemus esse in paradiso terrestri, in quo Adam fuit conditus, ut dixit Athanasius, in epistola pro Synodo Nicæn., circa principium, et de Enoch significatur in libro Sapientiæ, ut in capite sequenti videbimus, ubi hoc etiam magis confirmabimus. Nec repugnat, quod de Elia scriptum est, visum esse in cælum ferri, nam, ut recte dixit Gregorius, homil. 29 in Evangel., de caelo aereo, non de æthereo id intelligendum est. Quod autem rex dicit, *blasphemum esse credere, ex quo Adam ab illo paradiso ejectus est, aliquem ex Adami posteris illuc pervenisse*, si intelligeretur de eo qui diceret, aliquem propria virtute, industria aut labore posse illuc pertingere aut ingredi, recte dictum esset. Si autem intelligatur de illo qui divinæ virtuti, ac dono, seu dispensationi hoc tribuit, non solum sine fundamento dictum est, verum etiam cum illa censura, non dissimili censura dignum est, quia est contra Sanctorum Patrum sententiam, cui sacra Scriptura multum favet, ut statim dicam. Quod autem ad hoc impugnandum ulterius rex interrogat, ubi sit ille paradisos, ad quæstiones adiaphoras pertinet, ut supra etiam dixit Augustinus, et quidquid in ea sentitur, parum ad causam præsentem refert.

11. *Paradisum terrestrem eversum non fuisse probabilius est.* — Denique quod adjungit, *paradisum terrestrem haud dubie deletum esse, si exaggerationem illam, haud dubie, abstulisset, tolerabile esset, quia non desunt gra-*

ves auctores qui ita sentiunt, et quia non est illa sententia damnabilis, cum non sit aperte contra Scripturas, vel communem traditionem, aut Ecclesiæ sensum. Quod autem *haud dubie* ita sit, sine fundamento dicitur, quia nullum potest rex ostendere Scripturæ locum, quo dubitationem omnem illius assertionis auferat. Quin potius longe probabilius est paradisum non esse deletum per aquam diluvii, sed usque nunc in sua amenitate et pulchritudine conservari, ibique Eliam et Enoch in quadam vitæ felicitate vivere, ut eam recte describit Bernardus, serm. 3 et 6 de Ascens. Domini. Et Augustinus, dicto cap. 23 de Peccat. origin., dixit curiose quidem inquiri, *qualis vel ubi sit paradisus, ubi Deus constituit hominem, quem formavit ex pulvere, cum tamen esse illum paradisum, fides Christiana non dubitet*. Ubi non tantum dicit fuisse, sed esse. Verumtamen de hac quæstione alibi pro captu meo disputavi, et ideo illam omitto, et quia præsens controversia ab illa non pendet. Nam, licet paradisus ille fuisset per diluvium deletus, potuisset Deus vel alibi locum statui illorum duorum prophetarum convenientem præparare, vel illum locum aut partem ejus ad pristinum statum, vel saltem ad amœnitatem illis hominibus convenientem restituere. Ac denique quamvis ibi nunc illi testes feliciter et sine peccato vivant, venient nihilominus saccis vestiti, non ut pro præteritis peccatis satisfaciant, neque fortasse quia illa maceratione carnis ad alia vitanda indigebunt, sed propter exemplum hominum tunc viventium, ut luctum et mœstittiam (ut Athanasius inquit) ostendant.

CAPUT XIV.

UTRUM EX ALIIS SCRIPTURÆ LOCIS OSTENDI POSSIT ELIAM ET ENOCH FUTUROS ESSE SECUNDI CHRISTI ADVENTUS PRÆCURSORES, ET TESTES CONTRA ANTICHRISTUM.

1. *Multi alia Scripturæ loca significant duos illos testes fore, Enoch et Eliam.* — Rex Jacobus in sua Præfatione ¹ fidenter affirmat, *verbum nullum in Scripturis reperiri, quod innuat vel Enochum et Eliam redituros esse, et cum Antichristo dimicatuuros, in eoque conflictu occidendos, aut quidquam simile passuros*. Ut autem hoc ostendat, discurret per ea Scripturæ loca, quibus non solum Bellarmi-

¹ Pag. 77.

nus, quem ipse tantum accusat, sed etiam antiquissimi Patres et Catholici omnes solent dogma illud confirmare; et omnibus respondere aggreditur, imo et *mala fide agere*, qui dicta loca illo modo interpretantur, conatur évincere. Nos vero, Catholicorum sententiam sequentes, asserimus multa esse in Scriptura testimonia, quibus verum illud dogma ita confirmatur, ut licet per se certam fidem divinam non faciant, nihilominus ita prædictam veritatem comprobant, ut sine formidine prudenter credi possit, præsertim accedente consensu antiquorum Patrum, et omnium fere expositorum interpretatione. Et quoniam de loco Apocalypsis satis jam diximus, nunc per cætera discurremus. Et quia illa, quæ de Elia loquuntur, clariora sunt, prius de Elia, postea de Enocho dicemus.

2. *Id imprimis ostenditur de Elia.* — Dicimus ergo primo Eliam venturum esse, ut sit præcursor secundi Christi adventus, et ut reliquias Israel ad Christum convertat, et ab Antichristo avertat, et sic contra Antichristum pugnet. Hæc assertio imprimis probatur ex verbis Malachiæ, cap. 4: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis, et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam, et percutiam terram anathemate*. Quæ verba de vero Elia in persona, et de missione illius ante diem judicii finalis, et prope illum fere communi consensu antiqui Patres intellexerunt, Chrysostomus, Homil. 58 in Matth., et 4 in 2 ad Thesal.; Theodoret., orat. 10 in Dan., in fine, circa cap. 12; Ambros., 1 Corinthior. 4, in id: *Puto enim quod Deus*, etc.; Augustin., 20 de Civitat., c. 29; Gregorius, 9 Moral., c. 4; Prosper, in Dimid. temporis, c. 13; Damascenus, lib. 4 de Fide, c. 28; Isidorus, lib. de Vita et morib. Sanctor., c. 35; et Julian. Pomer., lib. 1 contra Judæos, ante medium. Item expositores in eundem locum, præsertim Cyrillus, Theodoretus; et in loca Matth. 11 et 17, præsertim Hieronymus, Enthymius, Theophylactus, Anselmus, et D. Thomas; et in Apocalyps. 11, præsertim Aretas, dicens: *Et certe quod Elias venturus sit, manifestum est, quoniam Scriptura hoc prædixit, quæ per Malachiam vaticinatur: Ecce ego mittam vobis Eliam*.

3. *Rex Jacobus Malachiam de primo adventu et Joanne Baptista interpretatur.* — His vero non obstantibus, rex Angliæ interpretationem hanc non solum judicat esse falsam, sed

etiam judaicam fabulam, ac subinde hæresim, quam qui credit, Christianum esse non putat, quia verbis Christi contradicit. Ait ergo Malachiam non loqui de Elia in persona, sed in spiritu; nec de secundo Christi adventu, sed de primo, cujus diem *magnum et horribilem* vocat propter diem passionis et mortis Domini, ac proinde prophetiam illam in Joanne Baptista fuisse completam. Quod totum probat testimonio Christi, Matth. 11, ubi cum multa de Joanne dixisset, adjungit: *Omnes Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt, et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est*. Quid clarius? Et addit c. 17, cum discipuli ipsum interrogassent: *Quid ergo scribæ dicunt, quod Eliam oportet primum venire?* Respondens ait: *Elias quidem venturus est, et restituet omnia: dico autem vobis quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum*. Et subdit Evangelista: *Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis*. Et similia fere habet Marc., cap. ultim., quæ postea ponderabimus. Et pro hac sua sententia solum quemdam Bibliandrum hæreticum allegat. Posset vero Hieronymum etiam adducere, qui non solum Joannem Baptistam, sed omnem chorum Prophetarum Christo testimonium perhibentium nomine Eliæ ibi significari intelligit, et addit, Christum in Evangelio in Elia Joannem intellexisse; et Rupertus ibi dubius esse videtur de sensu Malachiæ, quamvis simul dicat plures Doctores, *quibus omnes* (ait) *fere consentimus*, credere Eliam ad litteram esse venturum, et omnia restitutum.

4. *Malachias in sensu proprio de secundo Christi adventu loquitur.* — Sed adverto aliud esse loqui de primario sensu litterali, et maxime proprio Malachiæ, aliud de sensu, vel secundo, vel mystico et spirituali. Dico ergo negari non posse quin Propheta ad litteram, et in sensu maxime proprio, et nomini consentaneo, loquatur de secundo Christi adventu, et de propria persona Eliæ. Probatur primo, quia a principio capituli aperte loquitur Malachias de die judicii, de illa enim ait: *Ecce dies veniet succensa quasi caminus, et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem stipulæ, et inflammabit eos dies veniens*, etc. Quæ verba manifeste indicant sermonem esse de die iræ, et vindictæ divinæ, ante quam præcedet ignis omnia comburens, quæ propriissime conveniunt in diem judicii, in diem autem vel tempus primi adventus Christi, nullo modo. Et in toto contextu sequenti

idem sensus comprobatur. Et ita in hoc nec Hebræi, nec catholici expositores vel Patres discordant. Ergo cum postea dicit: *Antequam veniat dies domini magnus et horribilis*, de eodem die judicii loquitur, qui erit *magnus justis, et horribilis peccatoribus* (ut ait Hieronymus), nam et contextus et litteræ consecutio hoc postulat, et proprietates verborum id satis indicat, et consonant verba Joel. 2. Nam sicut dixit Malachias: *Mittam Eliam antequam veniat dies magnus et horribilis*, ita Joel postquam late depinxisset præcedentia ad diem judicii, dicens: *Ante faciem ejus ignis volans, sol et luna obtenebrati sunt, Dominus dedit vocem suam*, et similia, concludit: *Magnus enim dies Domini, et terribilis valde*; ergo dies illa magna et horribilis in utroque loco est dies judicii. Quam etiam *magnum* appellat Sophon., cap. 1, et horribilitatem ejus egregie describit, dicens: *Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis, dies iræ dies illa, dies tribulationis, et angustiae, etc.* Similiter eundem diem vocat *magnum et iræ*, Joannes, Apocalyp. 6. Non ergo accommodantur recte verba Malachiæ diei passionis Christi, nec invenietur antiquus expositor vel Sanctus, qui ita intellexerit. Et specialiter notavit Chrysostomus, homilia 58 in Matth., ponderans ultima verba Malachiæ: *Ne forte veniens percutiam terram anathemate*, quæ non primo adventui Christi, sed secundo recte accommodantur.

5. *Malachias litteraliter loquitur de Elia, secundi adventus præcursore.* — Secundo hinc fit ibi etiam Malachiam proprie et ad litteram loqui de Elia, et prædicere illum esse futurum secundi adventus Christi præcursorem. Quod magis confirmant Septuaginta interpretes: *Ecce ego mittam Eliam Thesbitem*, ut habetur in versione Hieronymi, et in Latina nuper correctâ, et legunt Cyrill. et Theod. in Michæam, et Tertullianus, lib. de Anima, c. 35; Aug., Euth., Arethas supra; et Chrysost., Homil. 38 et 58 in Matth. Qui notat, additam nomini Eliæ fuisse circumstantiam patriæ, ut tolleretur ambiguitas, et notaretur sermonem esse de propria persona Eliæ.

6. *Clarius id insinuat in libro Ecclesiastici.* — Hunc locum Protestantes cum ratione non possint, conviciis dissolvunt. — De eodem Elia omnia hæc ab Ecclesiastici auctore prædicta sunt. — Tertio idem comprobatur ex verbis Ecclesiastici, 48, ubi a principio capituli de Elia propheta loquitur Sapiens, ejusque insignem sanctitatem, magna prodigia, et si-